

Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ 2019. aasta tulemused

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

Tervise Arengu Instituut

Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ 2019. aasta tulemused

Aire Trummal

Tallinn 2020

Tervise Arengu Instituudi missioon on luua ja jagada teadmisi, et tõenduspõhiselt mõjutada tervist toetavaid hoiakuid, käitumist, poliitikat ja keskkonda eesmärgiga suurendada inimeste heaolu Eestis.

Väljaande andmete kasutamisel viidata allikale.

Soovitav viide käesolevale väljaandele: **Trummal A. Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ 2019. aasta tulemused.** Tallinn: Tervise Arengu Instituut; 2020.

Sisukord

Kokkuvõte.....	4
Summary.....	5
Заключение	6
1. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ Eestis	7
1.1 Programmi taust, sisu ja eesmärgid.....	7
1.2 Koolituste läbiviimine.....	8
1.3 Andmete kogumine ja analüüs.....	9
2. Vanemlusprogrammi tulemused	11
2.1 Koolituste läbimine ja tagasiside.....	11
2.2 Vanemlik kompetentsus.....	13
2.3 Laste käitumise tugevused ja raskused.....	17

Kokkuvõte

Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ eesmärkideks on lapsevanemate oskuste suurendamine, lapse ja vanema vaheliste suhete parandamine, lapse eneseregulatsiooni ja sotsiaalsete oskuste arendamine ning käitumisprobleemide ennetamine või vähendamine. Grupitöö metoodikaid kasutav 16-nädalane põhiprogramm on suunatud 2–8-aastaste laste vanematele ning vajadusel lisaks rakendatav jätkuprogramm 3–12-aastaste laste vanematele. „Imelised aastad“ programmi on Eestis rakendatud viis aastat, alates pilootprojekti käivitumisest 2014. aasta lõpus. Viie aasta jooksul on väljaõppe läbinud 99 grupijuhti ning koolituse on lõpetanud 2249 lapsevanemat. Koolitusi on korraldanud 54 kohalikku omavalitsust ning 2 laste vaimse tervise keskust.

2019. aasta jooksul toimus 90 koolitust 49 kohalikus omavalitsuses ja 2 laste vaimse tervise keskusel. Koolituse läbis 988 lapsevanemat. Juurde tuli 21 uut grupijuhti. Lapsevanemate koolituste läbiviimine toimub Tervise Arengu Instituudi ja omavalitsuste koostöös.

Koolituste eelseks ja järgseks andmekogumiseks kasutatakse kahte rahvusvahelist küsimustikku – vanemliku kompetentsuse küsimustik PSOC ning lapse tugevuste ja raskuste küsimustik SDQ. Lisaks hindavad lapsevanemad koolituste tulemuslikkust ja omavalitsused selle korraldamise kogemust tagasisideankeedi põhjal. 2019. aasta põhitulemused on järgmised:

- ✓ Vanemlusprogrammi rakendamise kogemusega kohalikud omavalitsused soovivad seda kindlasti ka teistele omavalitsustele ning soovivad ise koolituste korraldamist jätkata. Enamus neist peab vajalikuks lapsevanemate koolituste regulaarset ehk iga-aastast teostamist.
- ✓ Valdav enamik koolituse läbinud lapsevanematest leiab, et koolituse meetodid olid nende jaoks sobivad ja tulemuslikud. Need näitajad olid sarnased ka 2018. aastal.
- ✓ PSOC küsimustiku alusel on koolituse lõpuks kasvanud vanemate rahulolu ning tõhusus lapsevanema rollis. Kompetentsuse skoor oli enne koolitust 60,6 ja peale koolitust 70,5 (kasv 9,9 punkti). Enne koolitust kuulus madalama skoori tasemega gruppi 51% lapsevanematest ning peale koolitust 15%. Muutus on veidi suurem kui 2018. aastal.
- ✓ SDQ küsimustiku andmetel on koolituse lõpuks vähenenud laste raskused (seoses käitumise, tähelepanu-keskendumise, emotsioonide ja teistega suhtlemisega) ning suurenenud nende abivalmidus ja hoolivus. Raskuste koondskoor on enne koolitust 14,6 ja peale koolitust 10,4 (kahanemine 4,2 punkti). Kõige rohkem on vähenenud käitumise (jonn, viha jmt) ning tähelepanu-keskendumisega seotud raskused, millega on ka algselt rohkem muresid olnud. Kui enne koolitust oli suuri raskusi 40% lastest, siis peale koolitust kuulus samasse gruppi 15% lastest. Muutus on mõnevõrra suurem kui 2018. aastal.

Summary

The goal of the Incredible Years Parenting Program is to augment parents' skills, improve relations between children and parents, develop children's social and emotional skills, and prevent or reduce conduct problems. The 16-week Basic Programme that uses group sessions is intended for parents of pre-schoolers (2–8 years old). If necessary, there is an applicable Advanced Programme for the parents of children between 3 and 12. The Incredible Years Parenting Program has been ongoing in Estonia for five years, starting from the launch of the pilot project at the end of 2014. Over the five years, 99 group leaders have been trained and training has been completed by 2,249 parents. Trainings have been organised by **54 local governments and 2 children's mental health centres.**

In 2019, there were 90 trainings held in 49 local governments and 2 children's mental health centres. Training was completed by 988 parents, and 21 new group leaders were added. The trainings for parents are coordinated by the National Institute for Health Development in cooperation with local governments.

Two international questionnaires are used to collect data before and after the training – the Parenting Sense of Competency Scale (PSOC) and the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) to evaluate child's behaviour. **In addition, parents assess the process and effectiveness of the training and the local municipalities assess the experience of organising it.** In 2019, the main results were as follows:

- ✓ The local governments that have experience in implementing the parenting program will certainly recommend the program to other local governments and will want to continue organising the trainings. Most of them consider it necessary to provide trainings to parents on a regular basis, that is, annually.
- ✓ The majority of the parents who completed the training find the methods to be appropriate and productive. These opinions were similar in 2018 as well.
- ✓ Based on the PSOC questionnaire, **by the end of the training, the parents' satisfaction with and effectiveness in their parental roles had increased.** Prior to the training, the competency score was 60.6 and increased to 70.5 after the training (an increase of 9.9 points). Prior to the training, 51% of the parents were in the lower score group, and after the training, the percentage was 15. The change is slightly higher than in 2018.
- ✓ **Based on the data from the SDQ questionnaire, children's difficulties (related to behaviour, attention-concentration, emotions and peer relations) had decreased and their prosocial behaviour increased by the end of the training.** The aggregate score for difficulties was 14.6 prior to the training and 10.4 after (a 4.2-point decline). Difficulties concerning behaviour (temper tantrums, anger, etc.) and attention-concentration have decreased the most and were originally the domains with the most problems. Prior to the training, 40% of the children were in the group with more serious problems, whereas after the training, the percentage was 15. The change is somewhat higher than in 2018.

Заключение

Цели программы для родителей «Невероятные годы»: улучшение родительских навыков и отношений между ребенком и родителем, развитие у ребенка социальных навыков, обучение его тому, как справляться с сильными чувствами, а также предотвращение или уменьшение поведенческих проблем. Основная 16-недельная программа, в которой использована методика групповой работы, направлена на родителей 2–8-летних детей. При необходимости можно принять участие в дополнительной программе, предусмотренной для детей 3–12-летних родителей. Программа «Невероятные годы» действует в Эстонии уже пять лет, с момента запуска пилотного проекта в конце 2014 года. За пять лет профессиональное обучение прошли 99 руководителей группы, курс обучения закончили 2249 родителей. Обучение организовали 54 самоуправления и 2 центра душевного здоровья детей.

В течение 2019 года было проведено 90 курсов обучения в 49 самоуправлениях и 2 центрах душевного здоровья детей. 988 родителей прошли обучение. Добавился 21 новый руководитель группы. Обучение родителей проводится при сотрудничестве Института развития здоровья и самоуправлений.

Для сбора данных перед обучением и после него используют два международных вопросника – вопросник родительской компетентности PSOC и вопросник сильных сторон и трудностей ребенка SDQ. Помимо этого, родители оценивают результативность обучения, а самоуправления – опыт его организации на основе анкеты обратной связи. За 2019 год были достигнуты следующие основные результаты:

- ✓ Самоуправления, имеющие опыт в применении программы для родителей, обязательно рекомендуют ее и другим самоуправлениям, а также хотят сами продолжать организацию обучения. Большинство из них считают необходимым проводить регулярное, т.е. ежегодное, обучение родителей.
- ✓ Подавляющее большинство прошедших обучение родителей считают, что методы обучения были подходящими и эффективными для них. Эти показатели были аналогичными и в 2018 году.
- ✓ Согласно опроснику PSOC, к концу обучения повышается удовлетворенность родителей и их эффективность в роли родителя. Если до обучения компетентность была оценена в 60,6 баллов, то после обучения – в 70,5 (рост на 9,9 баллов). До обучения 51% родителей входили в группу с более низкими показателями, а после обучения – 15%. По сравнению с 2018 годом изменение более существенное.
- ✓ Согласно опроснику SDQ, к концу обучения трудности детей (в связи с поведением, концентрацией внимания, эмоциями и общением с другими) уменьшились, а их отзывчивость и забота выросли. Если до обучения трудности были оценены в 14,6 баллов, то после – в 10,4 (снижение на 4,2 балла). Трудности, связанные с поведением (капризы, гнев и т.п.) и концентрацией внимания, которые в начале вызывали больше всего беспокойства уменьшились наибольшей существенно. В то время как до прохождения обучения 40% детей испытывали большие трудности, то после обучения к той же группе относились 15% детей. По сравнению с 2018 годом изменение более существенное.

1 Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ Eestis

1.1 Programmi taust, sisu ja eesmärgid

„Imelised aastad“ („*Incredible Years*“) on mitmete alaprogrammidega koolitussüsteem, mis on välja töötatud erinevas vanuses laste vanematele, õpetajatele ja lastele endile, võttes arvesse laste arenguetappe ja arengu toetamiseks vajalikke oskusi. Süsteemi väljatöötajaks ja arendajaks on kliiniline psühholoog Dr. Carolyn Webster Stratton ning seda levitab Ameerika organisatsioon *The Incredible Years* (<http://incredibleyears.com>).

„Imelised aastad“ (IA) programmide lühiajalisteks eesmärkideks on vanemate ja õpetajate oskuste suurendamine, suhete parandamine lapse ja vanema vahel ning kooliga läbikäimisel, lapse eneseregulatsiooni ja sotsiaalsete oskuste arendamine, koolivalmiduse suurendamine ning käitumisprobleemide ennetamine või vähendamine. Pikaajalisteks eesmärkideks on vähendada laste ja noorte käitumisprobleemidest tulenevat akadeemilist edasijõudmatust, vägivaldsust, õigusrikkumisi ning sõltuvusainete tarvitamist.

Sotsiaalministeeriumi ja Tervise Arengu Instituudi (TAI) koostöös on „Imelised aastad“ programmide seeriast Eestisse toodud 2–8-aastaste laste vanematele mõeldud põhiprogramm (*Preschool Basic*) ning 3–12-aastaste laste vanematele suunatud jätkuprogramm (*Advanced*). Programmide piloteerimise periood kestis oktoobrist 2014 kuni märtsini 2017 Euroopa Majanduspiirkonna toetuste programmi raames.

„Imelised aastad“ lapsevanemate põhiprogrammi rakendatakse paljudes riikides üle maailma, k.a. Euroopa riikides (sh Skandinaaviamaades, Inglismaal, Hollandis jne). Selle positiivset mõju vanemate oskuste ja vaimse tervise parandamisel, laste käitumisega seotud raskuste vähendamisel ja arengutee kujundamisel on tõendatud mitmekümne aasta jooksul erinevates riikides korraldatud teadusuuringutega.

Lapsevanematele suunatud IA põhiprogrammi koolitustsükkel kestab u 4 kuud (16 sessiooni). Koolituse raames toimub üks kord nädalas grupi kohtumine kuni 14 lapsevanema osavõtul. Eelistatud on, et koolitusele tulevad lapse mõlemad vanemad koos või kaasatakse lisaks vanemale veel üks täiskasvanu, kes kasvatamises aktiivselt osaleb (nt vanavanem). Iga grupiga tegeleb korraga kaks koolitatud grupijuhti. Grupi kohtumise ajaks pakutakse lapsehoiu teenust ja toitlustust.

Koolituse käigus käsitletakse teemasid nagu mängimine, kiitus ja premeerimine, reeglid ja piiride seadmine, eiramise ja aja maha võtmise tehnikad, probleemide lahendamine. Vanemlike oskusi omandatakse läbi situatsioonide arutelu, rollimängude, näitlelike videote analüüsi, materjalide lugemise ning meetodite praktiseerimise kodus.

Jätkuprogramm on mõeldud lapsevanematele, kellel on põhiprogrammis omandatu alusel olnud raske laste kasvatuses püsivaid muutusi saavutada ning kelle pereelus esineb rohkem stressi, viha või konflikte. Jätkuprogramm kestab u kaks kuud (8–10 sessiooni) ning tegeleb eelkõige suhtlemisoskuste arendamise, probleemide lahendamise oskuste õppimise ja agressiivse käitumise piiramisega. Kasutusel on põhiprogrammiga sarnased meetodilised võtted.

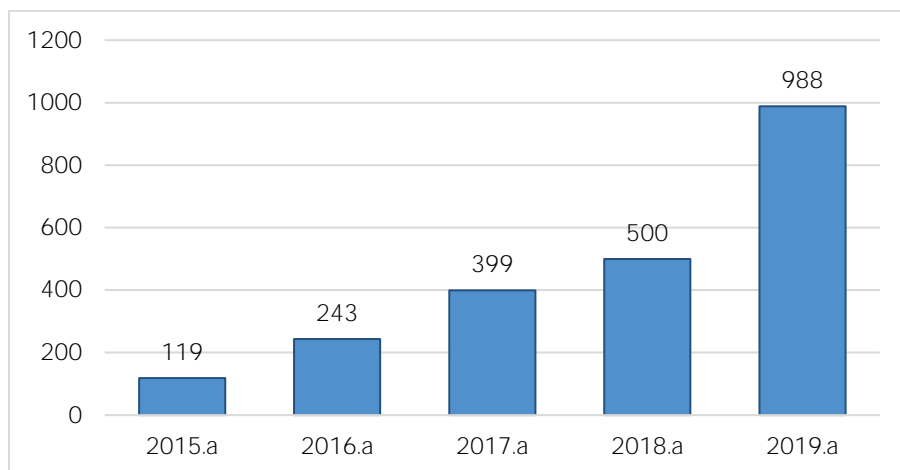
1.2 Koolituste läbiviimine

Vanemlusprogrammi koolitusi korraldatakse tihedas koostöös kohalike omavalitsutega (KOV), kelle roll on aja jooksul suurenenud. Alates 2017. aasta teisest poolest toimub tegevuse rahastamine jagatuna riigieelarve ja kohalike omavalitsuste eelarve vahel. KOV-ide poolt korraldatakse koolituseks ruumid, lapsehoid ja toitlustamine, valitakse välja sobivad grupijuhid ning leitakse koolitust vajavad lapsevanemad. TAI kanda on grupijuhtide väljaõpe ning regulaarsed supervisioonid/kovisioonid, KOV-idele osalemise konkursside teostamine, materjalide tellimine/jagamine, suhtlus programmi arendajaga ning tulemuste hindamine ja levitamine. Koolitused toimuvad periooditi – kevadel alustavad grupid ja sügisel alustavad grupid. Lisaks KOV-ide korraldamisel toimuvatele gruppidele viiakse vanemlusprogrammi koolitusi läbi laste vaimse tervise keskustes (LVTK) Tallinnas ja Pärnus (alates 2017. a).

Viie aasta jooksul on põhiprogrammi väljaõppe läbinud 99 grupijuhti (sh 21 2019. aastal). Nendest 22 on läbinud ka jätkuprogrammi väljaõppe. Koolitusi on korraldanud 68% omavalitustest ehk 54 KOV-i 79-st. Valdav enamus neist on koolitusi teinud mitu aastat järjest. Osalevate omavalitsuste arv on aastate kaupa olnud järgmine: 2015. a – 3, 2016. a – 5, 2017. a – 25, 2018. a – 31, 2019. a – 49 KOV-i.

Viie aasta jooksul on toimunud kokku 208 koolitust ning 4-kuulise koolitustsükli on läbinud 2249 lapsevanemat, sh 90 LVTK-des. 2019. aastal toimus 90 koolitust ja selle lõpetas 988 lapsevanemat. Mahud on aastate lõikes järjest kasvanud (vt joonis 1). Lisaks põhiprogrammile on aset leidnud 17 jätkuprogrammi koolitust, sh kaks 2019. aastal. Jätkukoolituse on läbinud 187 lapsevanemat, sh 24 2019. aastal.

Joonisel 2 on näidatud viie aasta jooksul osalenud KOV-ide hulk ja koolituse läbinud lapsevanemate arv Eesti maakondade kaupa.

Joonis 1: Põhiprogrammi koolituse läbinud lapsevanemate arv aastate lõikes

Joonis 2. Põhiprogrammi koolitusi teinud KOV-ide ja koolituse läbinute arv maakondade kaupa (2015-2019)

1.3 Andmete kogumine ja analüüs

Kasutatud küsimustikud ja vastajate arv

Alates 2017. aasta teisest poolest kasutatakse „Imelised aastad“ põhiprogrammi koolituse raames toimuva koolituse eelse ja järgse küsitluse jaoks kahte rahvusvahelist küsimustikku. Üks neist puudutab lapsevanemate suutlikkust oma vanemlikus rollis ning teine vanemate hinnanguid oma lapse käitumisele. Kui vanemal on mitu last, täidab ta küsimustiku selle lapse kohta, kellega tal on rohkem muresid. Koolituse lõpus lisandub ka tagasiside küsimine nii lapsevanematelt kui ka koolitusi korraldanud omavalitsustelt.

Lapsevanemad täidavad iseseisvalt paber kandjal küsimustikud enne koolituse algust (kas esimese koolitussessiooni alguses või eelintervjuude käigus) ning viimase grupikohtumise kõige lõpus. Eel- ja järelküsitluse vahe on seega umbes 4 kuud.

Kasutatavad küsimustikud on järgnevad:

- ✓ Tajutud vanemliku kompetentsuse küsimustik PSOC (*Parenting Sense Of Competence*), mis on välja töötatud Kanada teadlaste poolt.¹ Küsimustiku abil hindab lapsevanem enda rahulolu ja tõhusust vanemliku rolli täitmisel. Küsimustik sisaldab 16 väidet, millele lapsevanem vastab 6-pallisel nõustumise skaalal.² Eraldi küsimustik on naistele ja meestele, mis erinevad sellepoolest, **et viie väite puhul on sõnastuses kasutatud vastavalt kas sõna „ema“ või „isa“**. Sisu poolest on väited samad. Vastuste põhjal arvutatakse kolm skoori: rahulolu, enesetõhusus ja vanemlik kompetentsus kokku.
- ✓ Tugevuste ja raskuste küsimustik SDQ (*Strengths and Difficulties Questionnaire*) on **Suurbritannia psühhiaatri Robert N. Goodman'i poolt väljatöötatud küsimustik**³, mis koosneb 25-st lapse käitumise kohta käivast väitest. Vanem vastab väidetele kolmesel skaalal – kas see väide on tema lapse kohta kindlasti õige, osaliselt õige või vale. Vastuste põhjal arvutatakse kuus skoori: käitumise, hüperaktiivsuse, emotsioonide ja teiste lastega suhtlemise raskused, prosotsiaalsus ning raskuste koondskoor.
- ✓ Tagasisideankeet. Koolituse lõpus kasutatav tagasisideankeet sisaldab hinnanguid koolituse tulemuslikkusele, erinevate meetodite ja teemade keerukusele ning kasulikkusele ja rahulolule grupijuhtide tööga. Tagasisideankeedis kasutatakse 7-pallist skaalat, kus 1 tähistab kõige madalamat hinnangut ning 7 kõige kõrgemat hinnangut. Ankeet lähtub vanemlusprogrammi arendaja poolt väljatöötatud küsimustikust.

Analüüsi tarvis on arvestatud nende vastajate andmetega, kelle kohta on olemas nii eel- kui järelküsitluse ankeet (et võrrelda ühtesid ja samu inimesi). SDQ küsimustik on mõlemal korral korrektselt täidetud 855 lapse kohta ning PSOC küsimustik on mõlemal küsitluskorral olemas 896 põhiprogrammi läbinud lapsevanema kohta. Tagasisideankeedi tulemuste analüüs on esitatud 892 osaleja andmete põhjal.

LVTK-des toimuvate gruppide puhul lisandub lühike meeleoluküsimustik DEPS (*Depression Scale*). Kuna LVTK-de grupe oli 2019. aastal 5, ei ole DEPS ankeedi tulemusi raportis eraldi näidatud ning SDQ ja PSOC küsimustike andmed on liidetud kokku teiste põhiprogrammi gruppide andmetega.

2020. aasta jaanuaris saadeti kohalikele omavalitsustele, kes 2019. aasta jooksul grupe korraldasid, välja elektroonne tagasisideankeet palumaks hinnanguid vanemlusprogrammi läbiviimisel saadud kogemustele. Analüüs põhineb 40 vastaja andmetel.

Andmete analüüs

Paber kandjal täidetud ankeetide andmed sisestati MS Excel formaadis, andmed kontrolliti ning moodustati andmebaas koos vajalike lisatunnustega. SDQ ja PSOC küsimustike puhul arvutati välja skoorid. PSOC küsimustiku puhul pöörati rahulolu puudutavate väidete vastuste skaala ümber, kuna rahulolu skaala väited on negatiivse sõnastusega ja enesetõhususe skaala väited positiivse sõnastusega (aga vastuste suurem väärtus peab väljendama suuremat vanemlikku kompetentsust). Ka SDQ küsimustikus ei ole kõik väited oma sisult ühesuunalised (enamus on negatiivse ja osad positiivse sõnastusega), mistõttu mitmete väidete vastuste väärtused pöörati ümber.

¹ Johnston, C., Mash, E. J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 167–175.

² Eestis kogutud andmete põhjal on läbi viidud PSOC küsimustiku faktoranalüüs ning jõutud tulemusele, et küsimustikku võiks lühendada 11-väiteliseks. Vanemlusprogrammi raames on praegu siiski kasutusel algne 16 väitega versioon. (vt https://intra.tai.ee/images/prints/documents/153865522478_PSOC%20faktoranalyyis_raport_2018.pdf).

³ Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 1337–1345.

Andmeid on analüüsitud statistilise andmetöötluse paketi Stata 13.1 abil. Tulemuste kirjeldamisel on kasutatud keskmisi näitajaid ning sagedusjaotusi. Erinevuste hindamiseks küsitluskordade vahel on kasutatud Wilcoxon'i testi, hii-ruut testi ja Fisheri täpset testi. Erinevused loeti oluliseks, kui olulisuse nivoo $p \leq 0,05$.

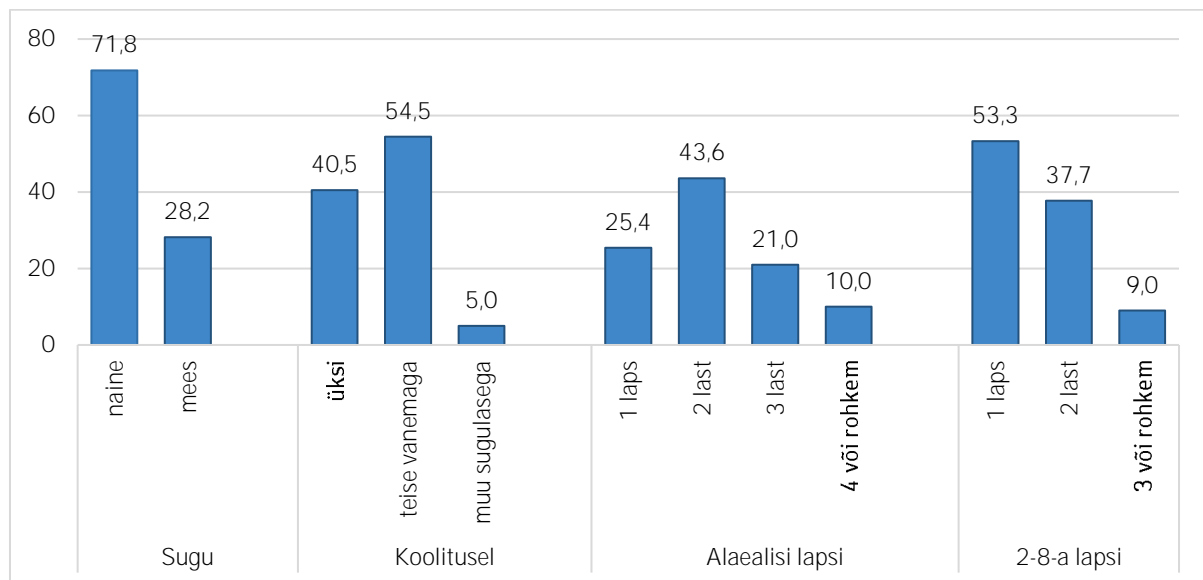
2018. aasta oli esimene täisaasta peale vanemlusprogrammi 2,5 aastast piloteerimise perioodi, mis lõppes 2017. a kevadel. Seetõttu on 2019. aasta peamisi tulemusi kõrvutatud ka eelmise aasta tulemustega.

2 Vanemlusprogrammi tulemused

2.1 Koolituse läbimine ja tagasiside

2019. aastal viidi läbi 85 põhiprogrammi koolitusgruppi 49 KOV-is ja 5 laste vaimse tervise keskustes. Koolitusega alustas 1189 lapsevanemat ning 4-kuulise protsessi lõpetas 988 lapsevanemat ehk (83%). 17% alustanutest katkestas või ei käinud lõpetamiseks piisavalt palju kohal. Ka varasemalt on see protsent olnud sarnane.

Ligi kolmveerand koolituse läbinutest on naised ja veidi üle veerandi mehed. Enam kui pooled lapsevanemad saavad koolitusele koos teise vanemaga ning ülejäänud enamasti üksi. Veidi enam kui pooltel lapsevanematest on üks 2–8-aastane laps, enam kui kolmandikul kaks ning ligi kümnendikul vähemalt 3 koolituse sihtrühma kuuluvat last (keskmiselt 1,6). Kuna vanemlike oskuste ja lapsevanema käitumise muutus mõjutab ka teisi lapsi peres, küsiti lisaks alaealiste laste arvu kokku. Kõige suurem on kahe alaealise lapsega vanemate osakaal (keskmiselt 2,2 last) (vt joonis 3). Need näitajad on väga sarnased 2018. aastaga.

Joonis 3. Koolituse lõpetanud lapsevanemad soo, laste arvu ja koolitusele saabumise viisi lõikes (%)

Tabelis 1 on esitatud lapsevanemate poolt antud hinnangud koolituse tulemuslikkuse kohta (tagasisideankeedi alusel). Näidatud on 7-pallisel skaalal antud hinnangute keskmised ning nende lapsevanemate osakaal, kes andsid vastuseks 6 või 7 palli ehk märkisid kõige suuremat tulemuslikkust/rahulolu. Ülevaade näitab, et koolitusel osalenud soovitaks „Imelised aastad“

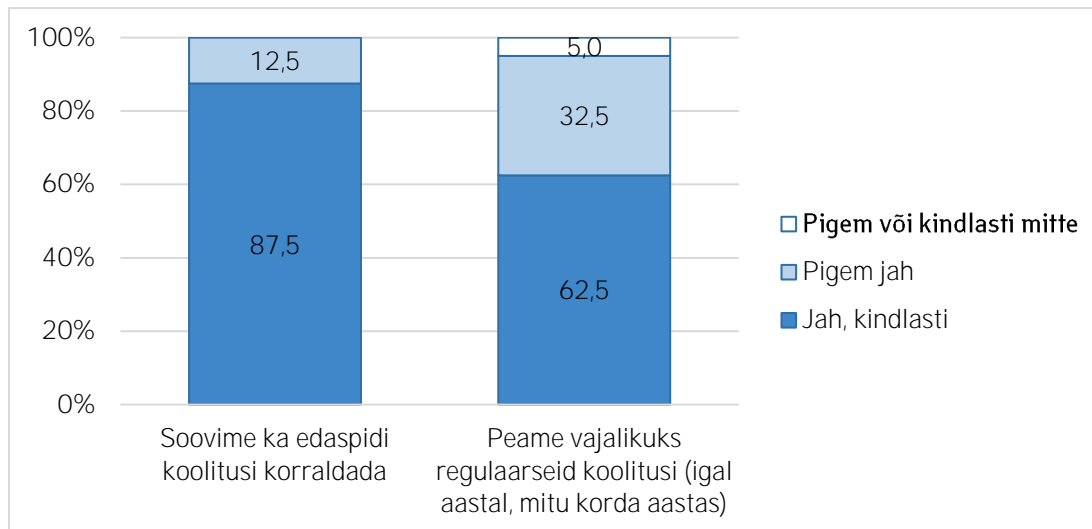
programmi kindlasti ka teistele lapsevanematele. Valdav enamus leiab, et programmi lähenemine lapse käitumise muutmisele on olnud sobiv ning nende jaoks on toimunud olulised edusammud. Grupijuhtide tööd tunnustatakse. Keskmine hinnang nii teemade valdamisele, motiveerimise oskustele, süvenemisele kui ka kättesaadavusele on 6,8 palli. Tagasiside tulemused olid analoogsed ka 2018. aastal.

Tabel 1: Põhiprogrammis osalenud lapsevanemate hinnangud koolituse tulemuslikkusele

Väide	7-pallise skaala otsad	Keskmine	Vastajate %, kes märkis 6-7 palli
Ma arvan, et viis, kuidas selle programmi abil läheneti minu lapse käitumise muutmisele...	ei ole üldse sobiv, on väga sobiv	6,4	86,1
Oma lapse edusamme jälgides tunnen ma täna, et...	ei ole üldse rahul, olen väga rahul	6,1	76,5
Minu lapse käitumisprobleemid, mida ma püüdsin antud programmi meetodeid kasutades lahendada...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	5,9	68,3
Minu suhted oma lapse või lastega...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	6,1	77,6
Minu oskused iseenda emotsioonidega toimetulekuks ja mõtete suunamiseks...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	5,9	70,1
Kui kindel Te täna olete, et saate programmis õpitu abil ise oma lapsel ilmnevate käitumisprobleemidega hakkama?	ei ole üldse kindel, olen väga kindel	6,0	73,6
Kas Te soovitaksite selles programmis osalemist oma sõpradele või sugulastele?	kindlasti ei soovitaks, kindlasti soovitaks	6,8	96,3

2019. aastal koolitusi korraldanud kohalikest omavalitustelt saadud tagasiside oli järgmine (n=40):

- ✓ Vanemlusprogrammi soovitamist teistele KOV-idele hinnati 10-pallisel skaalal ning vastuste keskmine on 9,8 (2018. aastal oli keskmine 9,6). 85% KOV-ide esindajatest valis maksimaalse vastuse ehk 10 palli.
- ✓ Kolmveerand (75%) KOV-ide esindajatest peavad koolituse korraldamise koormust väikeseks või pigem väikeseks, 20% pigem suureks ja 5% suureks. Võrreldes 2018. aastaga on koolituste korraldamine hõlpsamaks muutunud – siis pidas koormust väikeseks või pigem väikeseks 68% vastajatest.
- ✓ Koolituse korralduse juures on omavalitsuste jaoks kõige keerulisem lastevanemate grupi komplekteerimine. Ruumide leidmise, lastehoiu või toitlustamise korraldamisega valdavalt olulisi muresid ei esine.
- ✓ Kõige enam leitakse koolitust vajavaid vanemaid lastekaitse-/sotsiaaltöötaja nimekirja alusel, kuid paljud lapsevanemad on ka ise enda linna- või vallavalituse poole pöördunud. Rohkem leitakse soovijaid ka kohalike lasteaedade kaudu.
- ✓ Koostööd grupijuhtidega hindavad KOV-ide esindajad igati heaks ja raskusi ei ole esinenud. Hinnangud grupijuhtide kättesaadavusele, õigeaegsusele jmt on 7-pallisel skaalal vahemikus 6,4–6,7. Tervise Arengu Instituudi tegevusele antakse hinnangud vahemikus 6,7–6,8 (info jagamine, konkursside läbiviimine, tugi ja nõustamine, murede lahendamine).
- ✓ Valdav osa 2019. aastal koolitust läbiviinud KOV-idest sooviks kindlasti ka edaspidi jätkata (vt joonis 4). Võrreldes 2018. aastaga on antud näitaja paranenud – siis soovis kindlasti jätkata 75% ja pigem jätkata 25%. Vajalikuks peetakse ka koolituste iga-aastast korraldamist.

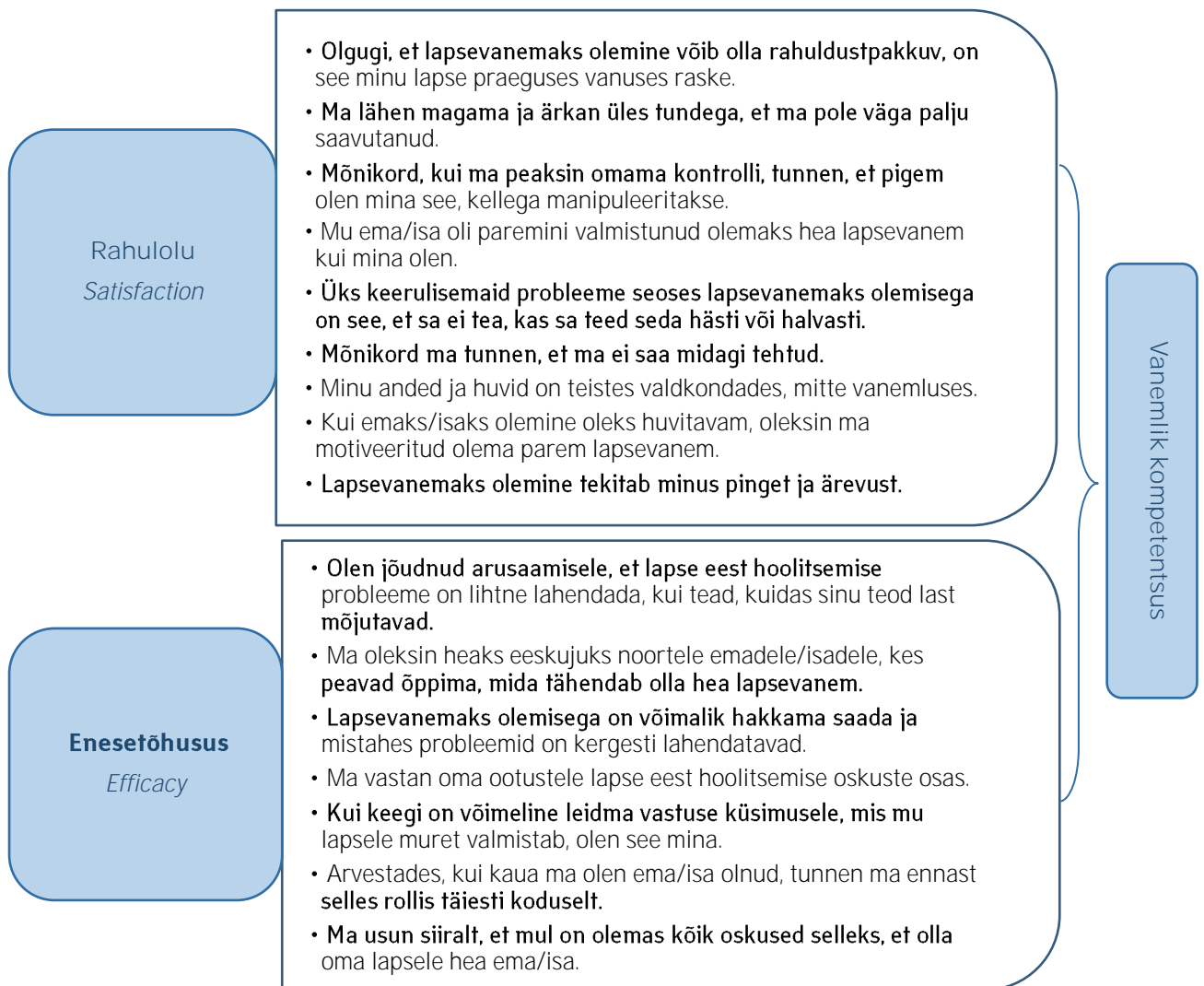

Joonis 4. KOV-ide esindajate hinnangud vanemlusprogrammi koolituste edaspidisele korraldamisele (%)

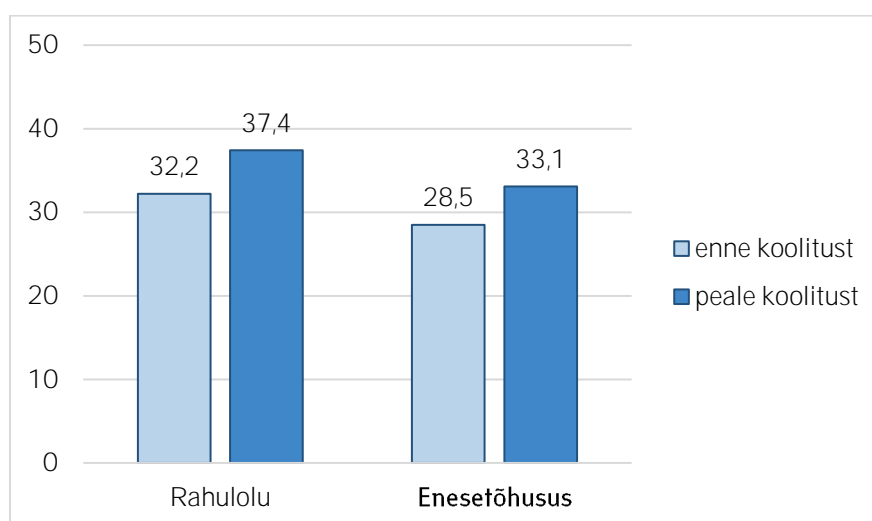
2.2 Vanemlik kompetentsus

PSOC küsimustiku väidete jaotus rahulolu ja enesetõhususe valdkondade vahel on näidatud joonisel 5. Rahulolu skoori alla koondub 9 väidet. Skoori tulemus väljendab lapsevanema mure, frustratsiooni ja motivatsiooni taset ning saab olla vahemikus 9–54. Enesetõhususe skoori alla kuulub 7 väidet. Skoori tulemus väljendab suutlikkuse ja probleemide lahendamise oskuste taset lapsevanemana ning saab olla vahemikus 7–42. Kõigi väidete põhjal arvatud vanemliku kompetentsuse koondskoor saab olla vahemikus 16–96. Skoorid on summa väidete vastustest skaalal 1–6. Mida kõrgem on skoor, seda suurem on lapsevanema rahulolu ja enesetõhusus.

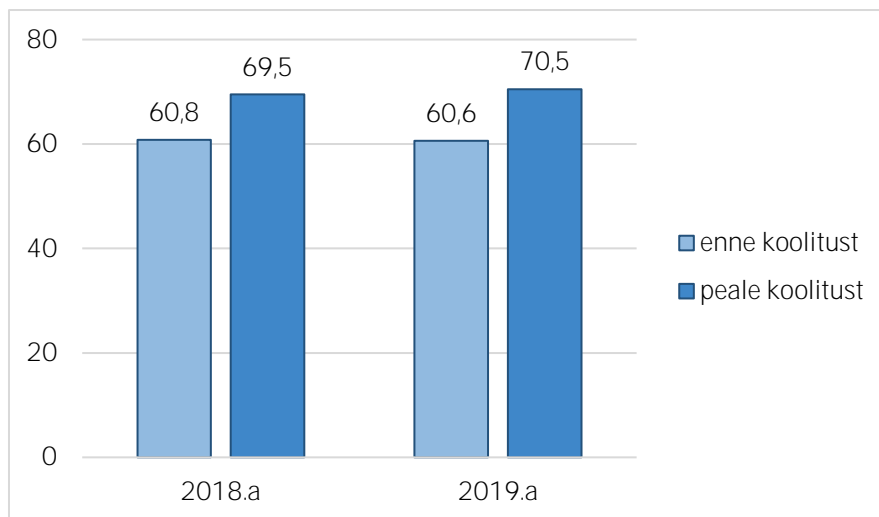
Kolme skoori taseme võrdlus enne ja peale koolitust on esitatud joonistel 6 ja 7. Rahulolu skoori muutus on 5,2 punkti, enesetõhususe skoori puhul 4,6 punkti ja kompetentsuse koondskoori puhul (mis on summa kahest eelnevast skoorist) 9,9 punkti. Kõikide skooride tase on statistiliselt olulisel määral kasvanud ($p=0,0000$) ehk suurenenud on lapsevanemate rahulolu ja suutlikkus vanema rolli täitmisel. Kompetentsuse koondskoori koolituse eelne seis on väga sarnane 2018. aastaga. Muutus on veidi suurem (2018. aastal 8,7 punkti).

Joonis 5. PSOC küsimustiku väidete jaotus alavaldkondadeks (Johnston ja Mach 1989)

Joonis 6. PSOC küsimustiku rahulolu ja enesetõhususe skoorid enne ja peale koolitust (keskmine)

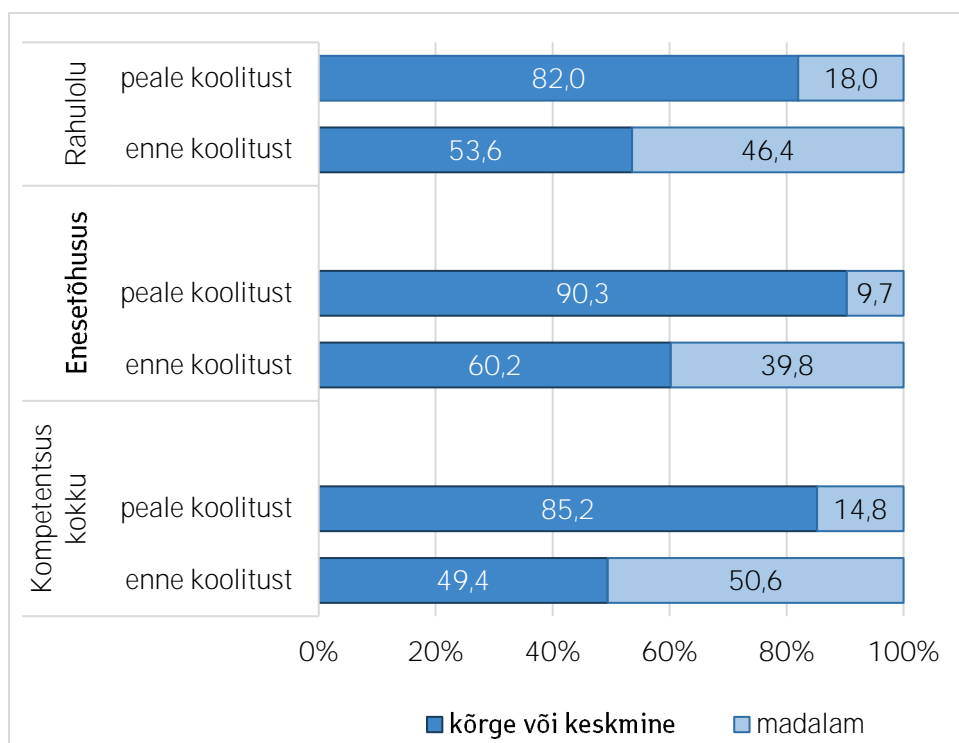
Joonis 7. PSOC küsimustiku kompetentsuse koondskoor enne ja peale koolitust aastate lõikes (keskmine)

Et tulemusi paremini tõlgendada, on võimalik saadud skoorid jagada kaheks grupiks. Seejuures on aluseks võetud rahvastiku keskmised näitajad. 2016. aasta lõpus teostas TAI üle-eestilise uuringu 2–12-aastaste laste vanemate seas (N=1650), et selgitada rahvastiku näitajaid kolme küsimustiku osas: PSOC, SDQ ja ECBI (Eybergi lapse käitumise küsimustik).⁴ Antud uuringu tulemuste järgi on vaadatud, milline on skoori tase alumisel 20%-l rahvastikust (madalam tase) ning milline ülejäänud 80%-l rahvastikust (kõrgem ja keskmine tase). Rahulolu saadi osas tulemuseks, et alumise 20% puhul on skoor vahemikus 9–31 ning ülejäänud 80% puhul vahemikus 32–54. Enesetõhususe korral on need vahemikud 7–27 ja 28–42 ning kompetentsuse koondskoori puhul 16–60 ja 61–96.

Joonisel 8 on näidatud, kuidas jagunevad koolitusel osalenute skoorid kahe eelkirjeldatud grupi vahel. Koolituse eelselt kuulub 46% lapsevanematest madalama rahuloluga gruppi ning 40% madalama enesetõhususega gruppi. Koolituse lõpuks on need osakaalud u kolm-neli korda väiksemad.

2018. aastal kuulus eelküsitlusel madalama kompetentsuse tasemega gruppi 52% lapsevanematest ning järelküsitlusel 19%. 2019. a näitajaid on 51% ja 15%.

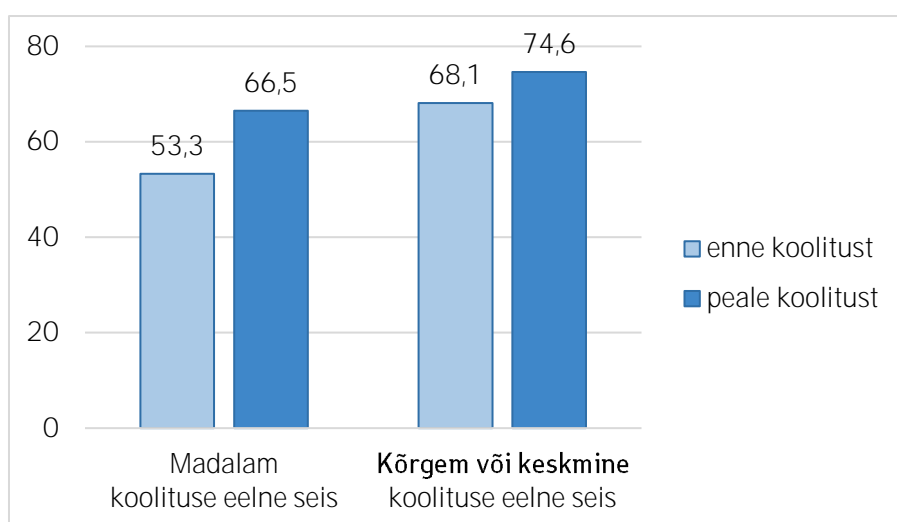
⁴ Uuringu raport: Trummal, A. (2017). 2–12-aastaste laste vanemate tajutud kompetentsus ja käitumiskäitumise esinemine lastel. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
https://intra.tai.ee/images/prints/documents/149665928820_Lastevanemate%20uuringu%20raport_05.2017.pdf

Joonis 8. PSOC küsimustiku skooride jaotus kaheks grupiks enne ja peale koolitust (%)

Lapsevanemate grupis, kelle koolituse eelne kompetentsuse koondskoor on olnud madalamal tasemel (n=480), on toimunud muutused suuremad. Skoori tase on kasvanud 13,2 punkti võrra (vt joonis 8). Peale vanemlusprogrammis osalemist kuulub nendest, kelle skoor oli koolituse eelselt madal, kõrgema või keskmise kompetentsuse tasemega gruppi 70% ja madalama tasemega gruppi 30%.

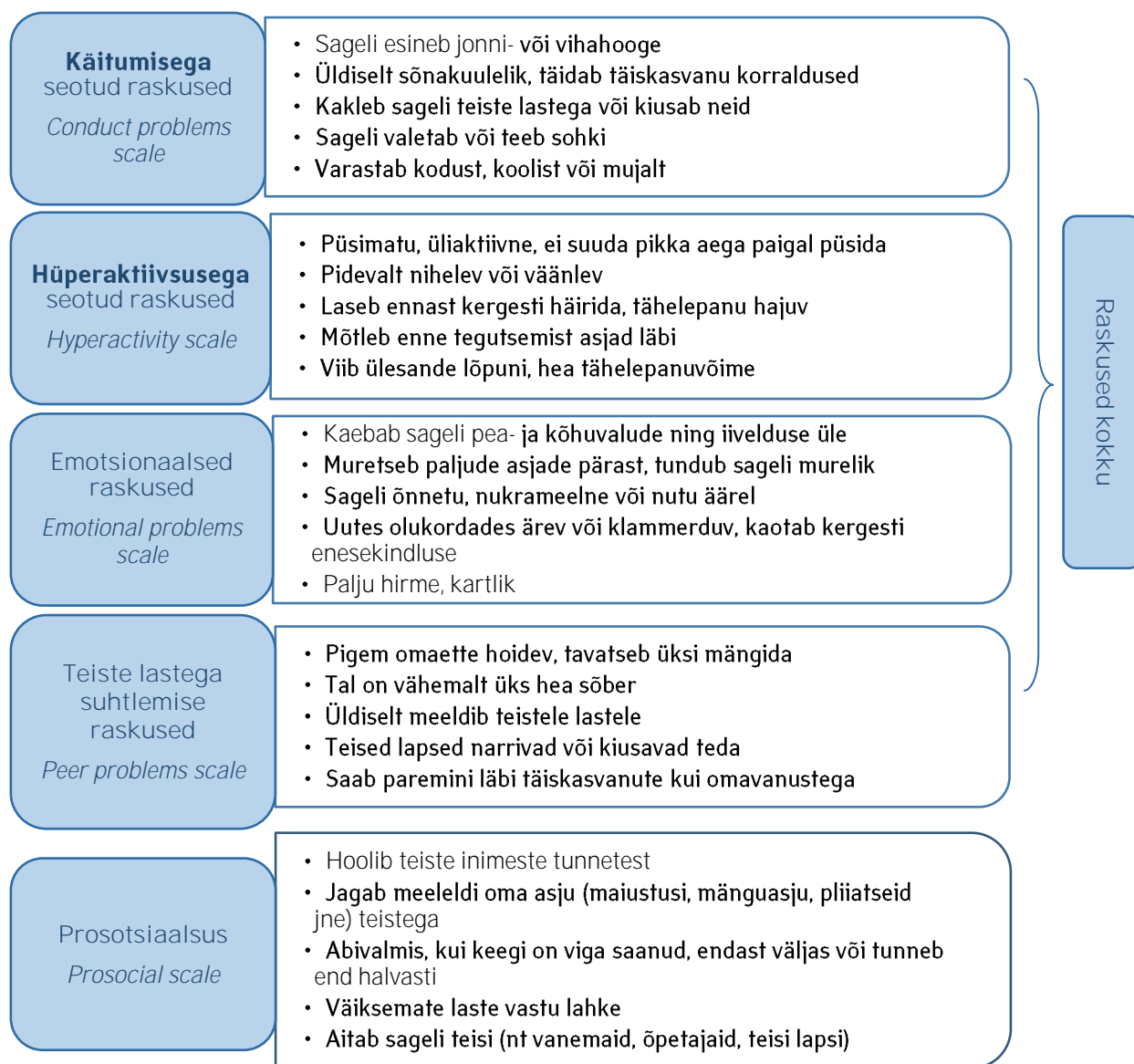
Ka nende lapsevanemate grupis, kelle koolituse eelne tase oli keskmine või kõrgem (n=416), on toimunud statistiliselt olulised muutused ning kompetentsuse skoori tase on kasvanud 6,5 punkti võrra (vt joonis 9).

Joonis 9. PSOC küsimustiku kompetentsuse koondskoor enne ja peale koolitust vastaval koolituse eelsele skoori tasemele (keskmine)

2.3 Laste käitumise tugevused ja raskused

Lapse tugevuste ja raskuste küsimustiku puhul arvutatakse viis alaskoori. Iga skoori alla koondub 5 väidet (vt joonis 10) ning tulemus saab olla vahemikus 0–10. Raskuste koondskoor, mis on summa nelja esimese skoori tulemustest, on vahemikus 0–40. Mida kõrgemad on raskustega seotud skooride tulemused, seda rohkem esineb lapse käitumisega probleeme, mida kõrgem on prosotsiaalsuse skoor, seda abivalmim ja koostööaltim laps on. Sekkumise tulemusel soovitakse näha raskustega seotud skooride kahanemist ning prosotsiaalsuse kasvamist.

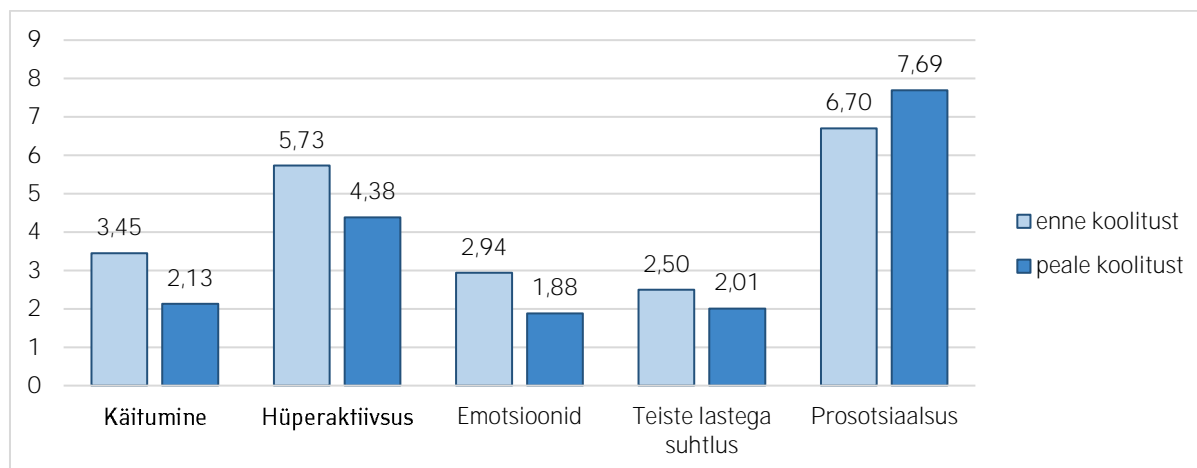
Joonis 10. SDQ küsimustiku väidete jaotus alavaldkondadeks (Goodman 2001)

44% vanemate poolt hinnatud lastest on tüdrukud ja 56% poisid. 28% lastest on 2–3-aastased, 36% 4–5-aastased ja 36% vähemalt 6-aastased.

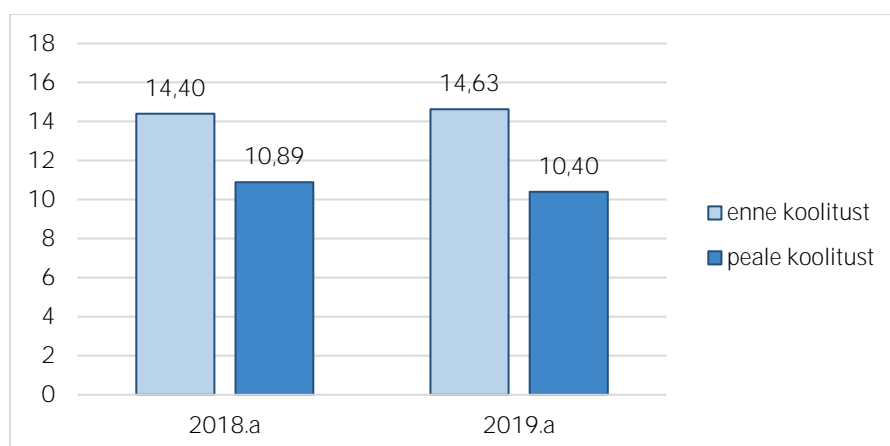
Laste tugevuste ja raskuste küsimustiku skoorid koolituse eel ja järel on esitatud joonistel 11 ja 12. Kõige kõrgem on tähelepanu ja keskendumisega seotud raskuste skoori tase ning järgneb käitumisega seotud näitaja (jonn, viha, sõnakuulmatus jm). Hüperaktiivsuse skoor on kõige kõrgem

ka rahvastikus keskmiselt ja seega on teatud tasemel eakohane, et antud käitumist esineb enam. Koolitusele tulnud vanemate laste raskuste skoorid on aga rahvastiku keskmisest kõrgemad.⁵

Kõik skoorid on koolituse järgselt statistiliselt olulisel määral muutunud ($p=0,0000$ kõikide skooride puhul): käitumine 1,32 punkti, hüperaktiivsus 1,35 punkti, emotsioonid 1,06 punkti, teistega suhtlus 0,49 punkti ja prosotsiaalsus 0,99 punkti (vt joonis 11). Raskuste koondskoor on kahanenud 4,23 punkti võrra. See muutus on suurem kui 2018. a, mil kahenemine oli 3,51 punkti (vt joonis 12).

Joonis 11. SDQ küsimustiku skoorid enne ja peale koolitust (keskmine)

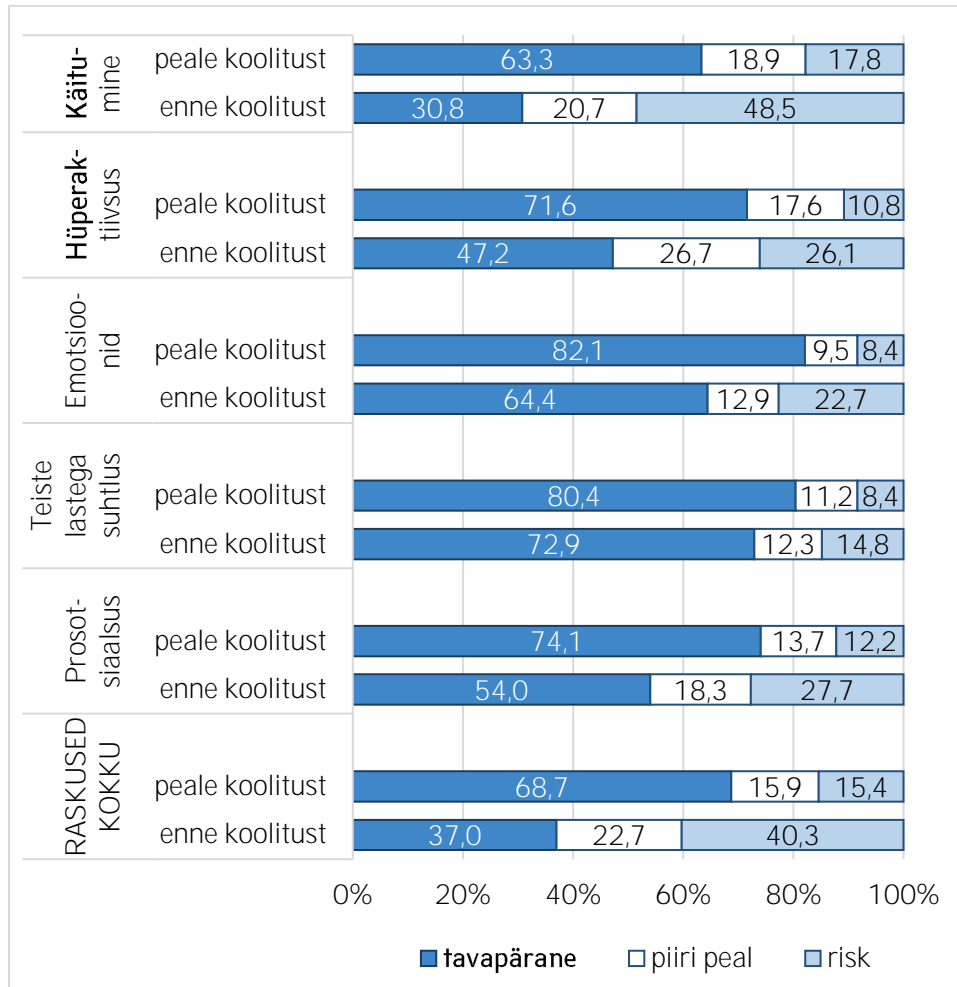
Joonis 12. SDQ küsimustiku raskuste koondskoor enne ja peale koolitust aastate lõikes (keskmine)

Skooride paremaks tõlgendamiseks on SDQ küsimustiku tulemused jagatud mitmeks grupiks. Aluseks on rahvastiku näitajad TAI 2016. aasta uuringust (raportile on viidatud lk 14). Lapse tugevuste ja raskustega seotud küsimustiku põhjal arvatud skooride äralõikepunktid määratakse teooria põhjal, mille järgi ülemised 10% rahvastikust (antud juhul 2–8-aastastest lastest) kuuluvad kõrgema riskiga gruppi, järgmised 10% piiripealsesse gruppi ning alumised 80% tavapärase ehk eakohase käitumisega gruppi. See rahvusvaheliselt kasutatav põhimõte tuleneb uuringutest, mis möödavad tähelepanu-keskendumise ja käitumisega seotud häirete levimust laste ja noorte seas või uurivad häire diagnoosiga ja ilma diagnoosita inimeste rühma ning küsimustike võimet kahte gruppi eristada. SDQ küsimustiku väljatöötaja (R. Goodmani) kohaselt on antud loogika kasutatav ka SDQ ankeedi puhul.

⁵ Vt täpsemalt uuringuraportist, millele on viidatud lk 14.

Kui tulemused grupeerida, on näha, et koolituse eelselt esineb lastel kõige rohkem probleeme käitumisega (jonn, viha jmt) ning ligi pooled kuuluvad suurema riskiga gruppi. Teiste raskuste puhul kuuluvad suurema riskiga gruppi kuni neljandik lastest ning prosotsiaalsuse osas veidi üle neljandiku (vt joonis 13). Koolituse lõpuks on kõigi valdkondade puhul toimunud statistiliselt olulised muutused.

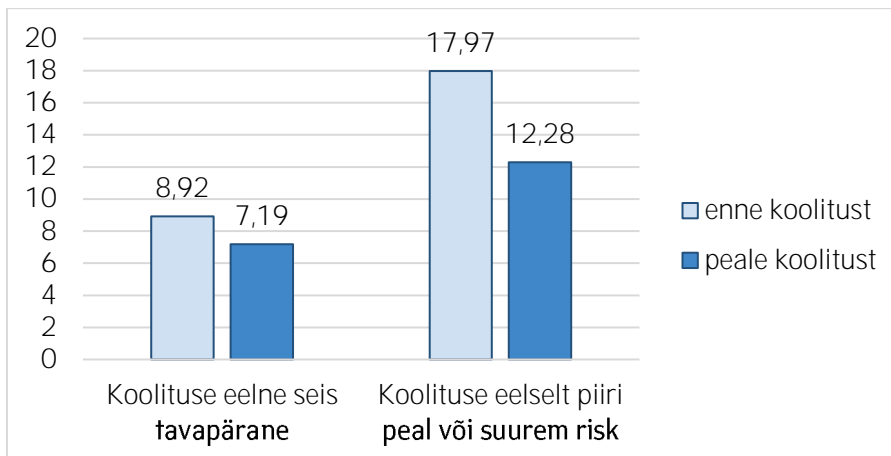
Raskuste koondskoori järgi (mis arvestab nelja raskuste alaskoori tulemusi kokku) kuulub 40% vanemate poolt hinnatud lastest enne koolitust suuremate probleemidega gruppi. Peale koolitust on see osakaal üle kahe korra väiksem ehk 15%. See tulemus on sarnane 2018. aastaga, mil enne koolitust kuulus suuremate raskustega gruppi 40% ja peale koolitust 18% lastest.

Joonis 13. SDQ küsimustiku skooride jaotus kolmeks grupiks enne ja peale koolitust (%)

Nende laste hulgas, kelle koolituse eelne raskuste koondskoor on madalamal tasemel (n=539), on toimunud muutused suuremad. Skoori tase on kahanenud 5,69 punkti võrra (vt joonis 14). Madalama skoori tasemega grupis oli koolituse eelselt piiripealses seisus 36% ning suuremas riskis 64% lastest. Koolituse järgselt kuulus nendest 55% tavapärase käitumisega gruppi, 22% piiripealsesse ning 23% suurema riskiga gruppi.

Ka nende laste seas, kellel koolituse eelselt olulisi raskusi ei esinenud (n=316), on toimunud statistiliselt oluline muutus ning raskuste koondskoori tase on kahanenud 1,73 punkti võrra (vt joonis 14).

Joonis 14. SDQ küsimustiku raskuste koondskoor enne ja peale koolitust vastaval koolituse eelsele skoori tasemele (keskmine)